

Tarinoita keskittymisestä, maaseudusta ja muutostoimijuudesta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.178760>

Yhteiskuntatieteiden kentällä operoiva tutkija joutuu sietämään epävarmuutta. Yhteiskuntajärjestelmät ovat kompleksisia, ja niissä vallitsevat vuorovaikutussuhteet usein epälineaarisia: ne voivat vahvistaa toisiaan, joskus kumota toisensa, joskus näyttäytyä lineaarisina mutta muuttua sitten kertautuessaan yllättävästi. Joskus vuorovaikutussuhteiden luonne on voimakkaan kontekstuaalinen, jolloin havaitut säännönmukaisuudet eivät ehkä pädekään toisenlaiseen ympäristöön siirrettyinä. Tällaiset vuorovaikutussuhteet kertovat emergensistä: järjestelmällä itsellään on kausaalista voimaa, jota sen osilla ei yksinään ole (Elder-Vass 2010).

Tutkijat ovatkin yleensä varsin hyviä operoimaan epävarman ja relationaalisen tiedon maailmassa. Tällaisessa turbulenssissa navigoimisesta voi kuitenkin seurata se, että tiedonintressit kytkeytyvät yhä enemmän yksityiskohtien dynamiikkaan, yhtäältä-toisaalta-ajatteluun ja liialliseenkin varovaisuuteen. Varovaisuutta voimistavat kehityskulut, joissa tieteen legitimeettiä pyritään tietoisesti rapauttamaan ja joissa tutkijat kohtaavat vihapuhetta ja suoranaisia vaientamisyrityksiä (Silvennoinen

ym. 2025). Vaikka Suomessa ei esiinny vastaavanlaista tutkijoiden sananvapauden rajoittamista kuin esimerkiksi USA:ssa erityisesti Trumpin presidenttikausilla, monet poliittisesti ja taloudellisesti herkkiä aiheita penkovat tutkijat ja tutkimuslaitokset sensuroivat itse itseään (Saikkonen & Väliverronen 2022).

Tutkimustiedon monimutkaisuus, monitulkintaisuus ja epävarmuus haastavat sekä tutkimustiedon tuottajan että sen hyödyntäjän. Millaista on tietopohjainen päätöksenteko, kun poliitikoilla on aikaa tiedon omaksumiseen vain joitain minuutteja, ja aiheen kannalta relevantti tieto tulisi paketoita kaikkine yksityiskohtineen ja epävarmuuksineen muutamaaan lauseeseen, parille powerpoint-kalvolle tai yhdelle aaneloselle? Tutkimustietoa pitäisi pystyä kirkastamaan ja yksinkertaistamaan silloinkin, kun kaikkia järjestelmän vuorovaikutussuhteita ei tunneta. Tahattomiksi seurauksiksi (*unintended consequences*) kutsutaan ilmiötä, jossa hyvää tarkoittavat pyrkimykset johtavat lopulta varsinaisen ongelman pahenemiseen – tai siirtävät ongelman toisaalle. Näin sote-himmeleiden purkaminen on johtanut palveluiden karkaamiseen niitä eniten tarvitsevien käyttäjien ulottuvilta, uusiutuvien polttoaineiden tuottaminen ilmastomuutoksen torjumiseksi laajamittaiseen metsäkatoon tropiikissa, ja susien suojele salametsästyksen yleistymiseen.

Andy Stirling argumentoi *Nature*-lehdessä vuonna 2010 julkaistussa kommentaarissaan, että päätöksenteko nimenomaan hyötyisi epävarmuuksien tunnistamisesta – se esimerkiksi tekisi päätöksenteon normatiiviset ja poliittiset ulottuvuudet ja reunaehdot rehellisemmin näkyviksi. Tiede ei operoi yhteiskunnasta ja sen ilmentämistä arvoista irrallaan. Tiedontuotantoa ei tarvitse eikä edes pidä irrottaa normatiivisista yhteiskuntapolitiikan tavoitteista. Poliittisen ulottuvuuden poistaminen (*depolitization*) tiedontuotannosta nimittäin juuri politisoi tiedon sementoimalla vallitsevia valtasuhteita, mikä tapahtuu usein näennäisen ”rationaalisuuden” ja ”objektiivisuuden” kaapuihin kietoutuneina (Turnhout ym. 2020).

Missä monimutkaisten vuorovaikutussuhteiden lomassa on sitten paikka yhteiskuntien kehittymisen suuntaamiselle, jos kerran todellisuuden monitulkintainen luonne sopii huonosti yhteen dikotomioiden ja yksinkertaistuksien kanssa? Jos yhteiskunnallista kehitystä halutaan suunnata, suunnan on oltava olemassa, vaikka todellisuus olisi kuinka monimutkaisten vuorovaikutussuhteiden läpäisemä tahansa. Suunnan löytämisessä auttaa yhtäältä sopivan abstraktiotason valinta, toisaalta

järjestelmien toimintaa määrittävien säännönmukaisuuksien tunteminen. Molemmissa tehtävissä tarvitaan tutkimustietoa, jonka avulla on mahdollista tarkastella yhteiskuntia erilaisista perspektiiveistä sekä tunnistaa säännönmukaisuuksien taustalla vallitsevia voimia. Se, että yhteiskunnassa tapahtuu jotain säännönmukaisesti, ei kerro välttämättä siitä, että tapahtumia määrittäisivät luonnonlait, vaan yhtä hyvin kyseessä saattavat olla sosiaalisesti konstruoituneet toimintatavat ja vakiintuneet valta-asemat. Näiden taustalta löytyy pohjimmiltaan toimijuutta – jos-sain vaiheessa yhteiskuntien kehityskaarta niiden kehityssuuntiin on voitu vaikuttaa, ja silloinkin, kun yhteiskuntien toiminta on voimakkaan polkuriippuvaista, tätä polkuriippuvuutta pyrkivät tyypillisesti ylläpitämään eturyhmät, joita vallalla olevat kehityskulut hyödyttävät.

Maaseudun kannalta keskeinen tällainen voima on keskittymiskehitys, jota kuvataan usein luonnonlain kaltaiseksi välttämättömyydeksi. Keskittymisen taustalla on fossiilimetabolian ympärille rakentunut taloudellinen vaihdanta, jossa yhtäältä fossiilimetabolialla on mahdollistanut rajattoman kasvun ja skaalaetujen tavoittelun, ja jossa toisaalta keskittymisen haitallisia ulkoisvaikutuksia ei pystytä suitsimaan (Kuhmonen ym. 2025). Keskittymiskehitys on kuitenkin vähintään yhtä paljon aktiivista toimintaa (keskittämistä) kuin neutraalia tapahtumista (keskittymistä). Kuten Annamari Kiviaho lektiossaan tässä numerossa huomauttaa, keskittymisestä tulee itseään toteuttava ennustus. Kiviaho tarkasteli väitöstutkimuksessaan muun muassa kiinteistömarkkinoita ja niiden toimijoita keskittymistä vahvistavina voimina ja havaitsi, että ihmisten negatiiviset odotukset tulevaisuudesta vaikuttavat kiinteistömarkkinoiden toimintaan.

Keskittymistä vahvistavat odotukset voivat olla myös ääneen lausumatomia. Terhi Myller kollegoineen tarkastelevat artikkelissaan ikäihmisten palveluita ja hyvinvointia koskevia valtakunnallisia ohjausasiakirjoja. He havaitsivat tutkimuksessaan, että ohjausasiakirjoissa ei juurikaan otettu kantaa paikkasuhteeseen eikä etenkin harvaan asuttuun maaseutuun ikääntyneiden asuinpaikkana. Tämä paikkasokeus on ongelmallista, sillä väestö ikääntyy nopeimmin juuri harvaan asutulla maaseudulla, jolta myös palvelut ovat sote-uudistuksen myötä nopeasti karkaamassa.

Keskittymisen vastavoimaksi tarvitaan aktiivista kehittämisotetta. Suomessa maaseudun kehittämisen keskeisin instituutio on maaseutupoliitiikka, jonka tavoitteena on edistää maaseudun ja sen asukkaiden ja toimijoiden elinvoimaa, hyvinvointia ja toimintaedellytyksiä (Maaseutupoliitiikka 2025). Anni Rannikon tässä numerossa haastattelema

maaseutupolitiikan neuvoston pääsihteeri Antonia Husberg kertoo maaseutututkimuksen olevan keskeisen tärkeää vaikuttavalle maaseutupolitiikalle. Eräs esimerkki maaseutututkimuksen ja -kehittämisen symbioosista on kylätoimintaliike, jonka alkuvaiheita kertaa puheenvuorossaan emeritusprofessori Lauri Hautamäki. Kylätoiminnan juuret ovat 1960-luvun lopulla voimistuneessa maaseudun tyhjenemiskehityksessä, jota kaupunkien kasvua suosiva politiikka vauhditti. Kylätoimintaperinteen taustalla oli oivallus yhteisöjen omatoimisuuden ja itseorganisoitumisen keskeisestä roolista pyrkimyksissä parantaa niiden omaa asemaa. Kylätoiminta siis ponnistaa vahvasti endogeenisestä kehittämisteoriasta, jossa korostuvat yhteisöjen omat voimavarat ja vahvuudet.

Endo-, ekso- ja neoendogeeninen kehittämisteoria maaseudun näkökulmasta on tässä lehdessä esillä Mikko Karhun ja Tuomas Honkaniemen artikkelissa maaseutua koskevista utopioista ja dystopioista klassikkokirjallisuudessa sekä Ella Mustakankaan lektiossa. Neoendogeenisessä lähestymistavassa alueiden kehittymiseen nähdään vaikuttavan verkostomaisesti niin ylipaikallisten tekijöiden kuin alueiden omien lähtökohtienkin. Karhu ja Honkaniemi kytkevät neoendogeenisen lähestymistavan tasapainoiseen, jopa utopistiseen kuvaukseen maaseudun ja kaupungin suhteesta, jossa molemmat hyödyttävät toisiaan. Sen sijaan dystooppiset maaseutukuvaukset alistavat maaseudun kokonaan ulkoisten voimien armoille, kuten eksogeenisessä kehittämismallissa voi nähdä tapahtuvan.

Ulkoisten ja sisäisten voimien dynamiikka maaseudun kehittämisessä näkyy Ella Mustakankaan väitöskirjan tuloksissa. Kunnat ovat maaseudun kehittäjinä ja paikallistason toimijoina keskeisen tärkeitä, mutta niiden kehittämisote näyttää väitöstutkimuksen tulosten valossa olevan enimmäkseen reagointia ulkoisiin muutosvoimiin, ja kehittäminen itsensäkin on ulkoistettu kunnista irrallaan toimivan Leader-toiminnan harteille. Tämä toki kertoo yhtäältä Leader-vetoisen kehittämisen paikallisesta vaikuttavuudesta ja toimivuudesta, mutta toisaalta kuntien oman roolin kutistuminen maaseudun kehittäjinä on huolestuttava signaali. Voidaan siis tulkita, että Mustakankaan tarkastelemissa kunnissa koettu toimijuus maaseutualueiden tulevaisuuteen vaikuttamisessa jäi vähäiseksi – vaikka tutkimuskunnat edustivat erityyppisiä maaseutualueita.

Annamari Kiviahon lektio kuvaa niitä tekijöitä, joiden maaseutukuntien kuntapäätäjät kokevat avaavan uusia mahdollisuuksia alueiden tulevaisuudelle, erityisesti kestävyyssiirtymän ympärillä. Päätäjien näkemyksissä toistuivat kestävyyssiirtymän sekä monipaikkaisuuden luomat mah-

dollisuudet. Kestävyys siirtymä itsessään ei kuitenkaan tarkoita maaseudun kannalta ”mitään”, vaan kestävyys siirtymä avaa maaseudun kehittämiselle mahdollisuusikkunoita, joista pitää osata ja haluta kulkea. Tästä hyvänä esimerkkinä toimivat ruokavaliomurroksen alueelliset vaikutukset. Jyrki Niemen ja kollegoiden artikkeli tässä numerossa kuvaa ruokajärjestelmän kestävyys siirtymän kannalta keskeiseksi nostetun ruokavaliomuutoksen aluetaloudellisia vaikutuksia. Yksittäisenä muutoksena pelkkien liha- ja maitotuotteiden vähentämiseen liittyvien ruokavaliomuutosten aiheuttamat vaikutukset olisivat selvästi negatiivisia erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa – siis alueilla, joita keskittävät kehityskulut ovat jo ennestään kurittaneet. Jos ruokavaliomurros yhdistyisi laajempiin muutoksiin maataloustuotannon rakenteessa ja sen energia- ja ravinneperustassa, aluetaloudelliset vaikutukset voisivat epäilemättä näyttää toiseltaisilta. Tämä kuitenkin edellyttäisi laajoja, systeemisiä muutoksia koko ruokajärjestelmän rakenteessa ja maatalouden ansaintalogiikassa – esimerkiksi maatalojen, tilaryhmien ja alueiden selvästi nykyistä suurempaa ravinne- ja energiaomavaraisuutta (vrt. Koppelmäki 2023) – ja samalla vaikeasti mallinnettavia muutoksia koko talousjärjestelmän rakenteeseen.

Pasi Heikkurinen argumentoi puheenvuorossaan ihmisistä ja yhteisöistä itsestään kumpuavan uudelleenorganisoinnin puolesta, sillä ”ylätason ratkaisujen varaan emme voi laskea”. Tämä narratiivi soi samassa sävel- lajissa (neo)endogeenisen kehittämisotteen kanssa: matka kohti kestävästä tulevaisuudesta alkaa ihmisistä, jotka likaavat kätensä maan mullassa. Samalla loikka kaupungista (takaisin) maalle vaikuttaa pidemmältä kuin loikka maaseudulta kaupunkiin. Muun muassa näitä loikkia – ja loikkien seurauksia – kuvataan Ville Pöysän ja kollegoiden toimittamassa teoksessa *Monikerroksinen maaseutu*, jonka Pirjo Pöllänen ja Alina Kuusisto arvioivat tässä numerossa. Maaseutu muuttuu ajassa ja muovautuu ihmisten välisissä suhteissa, mutta on kuitenkin pohjimmiltaan tilallista. Maaseutu, elämää ylläpitävä maa, kutsuu ihmiset keholliseen työhön, Heikkurista mukaillen.

Epävarmuuden ja monitulkintaisen tiedon valtamerellä navigoitaessa maayhteys voi toimia kompassina, joka auttaa suuntaamaan tietoon pohjautuvaa kehittämistä. Keskittymiskehitys näyttäytyy maaseudun kannalta yksiselitteisen haitallisena kehityskulkuna, vaikka sitä tarjottaisiin palveluiden paranemisen ja saatavuuden varmistamisen kääreissä. Sama koskee kestävyys siirtymäpolitiikkaa. Tässä ajassa voimissaan ovat narratiivit, jotka esittävät äärimmilleen viedyn tehostamisen ja maayhteydestä

irtaantumisen olevan avain kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen. Tällaisessa ajassa maaseudun elinvoiman ja elinkeinojen puolustaminen saattaa asemoida puolustajan vastahankaan vallitsevien kestävyysdiskurs- sien kanssa, vaikka tavoite – maapallon elinkelpoisuuden varmistaminen jälkipolville ja muille lajeille – olisikin yhteinen. Tällöin jaettujen käsi- tysten puute ja diskurssikamppailujen kärjistyminen voi estää osaa tutki- joista ottamasta osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tavoiteltavista kehityksen suuntaviivoista on kuitenkin välttämätöntä käydä kärjekäs- täkin keskustelua, ja tutkijoiden on uskallettava osallistua tähän debattiin. (Maaseutu)politiikka tarvitsee tuekseen (maaseutu)tutkimusta. Ennen kaikkea maaseutu tarvitsee toimijuutta: jos keskittyminen on itse asiassa tapahtumisen sijaan aktiivista toimintaa (keskittämistä), vielä enemmän tämän kehityssuunnan vastinpari – hajautuminen – vaatii toimijuutta: uskallusta, tekoja, edelläkulkijuutta ja näiden näkyväksi tekemistä.

Kirjallisuus

- Elder-Vass, D. 2010. The causal power of social structures: Emergence, structure and agency. Cambridge University Press.
- Koppelmäki, K. 2023. Kiertotalouden mukainen ruoantuotanto perustuu paikallisuuteen. *Maaseutututkimus* 31, 121–129. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.129443>.
- Kuhmonen, I., Kuhmonen, T. & Näyhä, A. 2025. From centralisation to decentralization? Transition visions of circular bioeconomy in rural Finland. Teoksessa Halonen, M., Albrecht, M., Kuhmonen, I. (eds.). *Rescaling sustainability transitions: Unfolding the spatialities of power relations, governance arrangements, and socio-economic systems*. Palgrave Macmillan. 119–146.
- Maaseutupolitiikka 2025. Maaseutupolitiikka käytännössä. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/mita-teemme>.
- Saikkonen, S. & Väliaverronen, E. 2022. Ulkopuolinen vaikuttaminen ja institutionaalinen itesesensuuri: Ympäristötutkijoiden kokemuksia valtion tutkimuslaitoksissa. *Sosiologia* 59:1, 51–66.
- Silvennoinen, O., Mustajoki, H. & Kettunen, R. 2025. Tutkijoiden ja asiantuntijoiden sananvapauden turvaamiseksi. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1/2025. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta & Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://doi.org/10.23847/tsv.1352>.
- Stirling, A. 2010. Keep it complex. *Nature* 468, 1029–1031. <https://doi.org/10.1038/4681029a>.
- Turnhout, E., Metze, T., Wyborn, C., Klenk, N. & Louder, E. 2020. The politics of co-production: Participation, power, and transformation. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 42, 15–21. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.11.009>.